

Икономическата активност в България по време на КОВИД-19 пандемията

гл. ас. д-р ик. Емил Калчев

Нов български университет

Резюме. През 2020 г. българската икономика и общество се сблъскаха с непознат до тогава вирус, наречен КОВИД-19, който предизвика значителни промени във функционирането на обществото и икономиката. Тя реагира с понижено потребление, свити инвестиции, спадове на вноса и износа. В резултат brutният вътрешен продукт, индикатор за икономическата активност, осезаемо се сви в сравнение с предходната година, очаквано се увеличиха бюджетните дефицити, безработицата, инфлацията се понижи и т.н. Заедно със стъпките по овладяване на епидемията в световен мащаб и в частност в страната икономиката реагира с положителни промени на основните показатели през първото тримесечие на 2021 г. Динамиката на БВП се доближи до нулата, движен от потреблението и инвестициите, вносът нарасна, а спадът при износа бе много по-малък. Ключът за пълно възстановяване на икономическата активност са инвестициите и износа, но те зависят от политическата стабилност в страната и овладяването на пандемията. Именно в тези две области са и основните проблеми на страната в настоящия момент.

Ключови думи: макроикономика, брутен вътрешен продукт, бюджетен дефицит, инфлация, безработица.

Bulgarian Economic Activity During the COVID-19 Pandemic

Chief Assistant PhD Emil Kalchev

New Bulgarian University

Summary. In 2020, Bulgarian economy and society faced an unknown virus called COVID-19, which caused significant changes in functioning of both society and economy. It reacted with reduced consumption, shrinking investment, declining imports and exports. As a result gross domestic product shrank significantly compared to the previous year, budget deficit and unemployment increased while inflation has fallen. Along with the steps to control the epidemic worldwide and in the country in particular, the economy underwent positive changes in the main indicators in the first quarter of 2021. The GDP dynamics approached zero, driven by the consumption and investment, imports increased while exports decreased, however, with moderate pace. The keys to a full recovery of economic activity are investment and exports, but they depend on the country's political stability and pandemic control. Namely is in these two areas are currently the main problems of the country.

Keywords: macroeconomics, gross domestic product, budget deficit, inflation, unemployment.

ВЪВЕДЕНИЕ

За икономиката на България, подобно на другите национални икономики, пандемията с КОВИД-19 се оказа мощен негативен шок – вътрешен и външен. В резултат, обобщеният индикатор за икономическа активност, брутният вътрешен продукт (БВП) на страната, се сви с 4.2% в реално изражение през кризисната 2020 година. Това се случи на фона и на други влошени макроикономически показатели – бюджетен дефицит, публичен дълг, безработица, платежен баланс и т.н. Още през първото тримесечие на 2021 г. икономическата активност се подобри, като динамиката на брутният вътрешен продукт се доближи до нулата (-0.5% на годишна база), а очакванията са ръстът през цялата година да компенсира

напълно или поне в значителна степен спадът от миналата година (1), (2).

Под действие на кои фактори се случи свиването на брутният вътрешен продукт през 2020 г. и как те участват във фазата на възстановяването през 2021 г.? Какво бе поведението на други базови макроикономически показатели през този период и в частност на безработицата?

МЕТОДИКА НА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Основната група икономически явления, феномени и ситуации рядко се появяват внезапно, а се подготвят, пораждат и развиват постепенно, движени от икономическите дадености, решения и политики в продължение на къси или по-дълги периоди от време (3). С други думи, икономиката е съвкупност от стопански процеси, чиято динамика, взаимовръзки и влияния са стартирали в миналото, или се зараждат постепенно в настоящето. На фона на тези процеси се появяват и се развиват мълниеносно различни по произход, вид, обхват и интензивност шокове. Те въздействат върху (нормалните) икономически процеси, като променят тяхната посока, скорост на протичане, взаимовръзки между тях, както и пораждат нови икономически процеси.

Въз основа на тези разсъждения се появява методиката за изследване на икономическата активност в българската икономика по време на ковид пандемията – ретроспективно дескриптивно статистическо изследване на динамиката на характеризиращи икономически показатели, в т.ч. промените в тяхната структура, и очертаване влиянието на пандемията (шока) върху тях. Като обобщаващ индикатор ще привлечем брутният вътрешен продукт и неговата структура в различни разрези, които ще допълним с протичането на безработицата (вкл. свързаната с нея работна заплата), друг характеризиращ икономическата активност макроикономически индикатор. Въз основа на тези елементи ще очертаем картината на икономическата активност по време на пандемията. Тук няма да обвързваме отделните индикатори в общ индекс, защото изводите от такъв подход решаващо зависят от конструкцията на индекса. Това предполага неговото солидно обосноваване, което надхвърля обхвата и целите на настоящата статия.¹

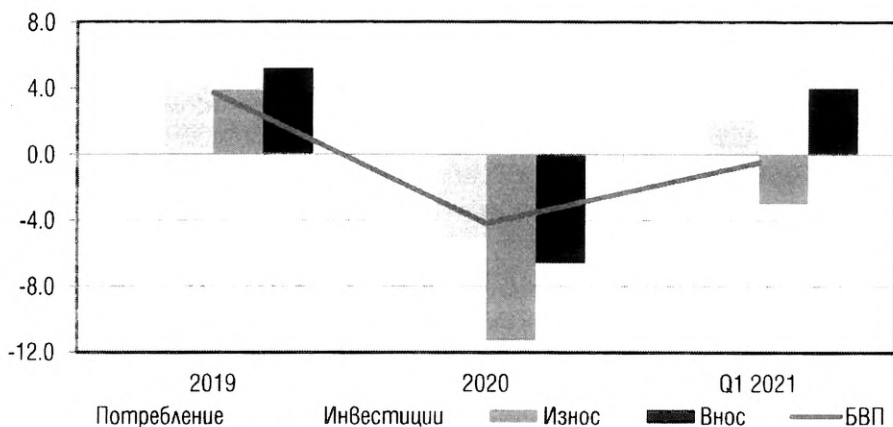
---

¹ Министерство на финансите на Република България прилага индекс за измерване на икономическата активност, конструиран като динамичен факто-

АНАЛИЗ НА БВП ОТ СТРАНА НА ТЪРСЕНЕТО

Пандемията с КОВИД-19, непознат дотогава вирус, избухна през 2020 г. и предизвика сериозно негативно влияние върху световната икономика, в т.ч. върху Европейската и българската (5), (6). Поради глобалния и интензивен характер на заразата нейните отрицателни ефекти протекоха както по линия на външноикономическите връзки на отделните стопанства, така и като директни национални интервенции под формата на административни ограничения и забрани (за придвижване на хора, стоки и товари, за събиране на едно място, за посещения на бизнес локации, мероприятия и т.н.).

Вследствие от тези въздействия реалният БВП на страната се сви с 4.2% през 2020 г. (+3.7% през 2019 г.) по данни на Националния статистически институт на фона на, например, спад с 6.8% в Евроразона (7). От страна на търсенето компонентите на БВП през годината регистрираха следните промени на годишна база: крайното потребление (частно и публично) отбеляза увеличение от 1.8%, докато бруто капитало-образуването „се срути“ с -11.0%.

Източник: НСИ

Фиг. 1. Динамика на БВП по компоненти от страна на търсенето (% реално)

рен модел, приложен към набор от данни по тримесечия за 67 макроикономически времеви реда за бизнес ситуацията както в България, така и в международен аспект (4).

На този фон общият износ на стоки и услуги регистрира сравним колапс от -11.3% на годишна база, а вносът отчете по-умерен спад от -6.6%. Вследствие на това размерът на отрицателния нетен износ от предходната (2019) година бе утроен. Съответно се засили и негативният му принос към постигнатия брутен вътрешен продукт през 2020 г. (8).

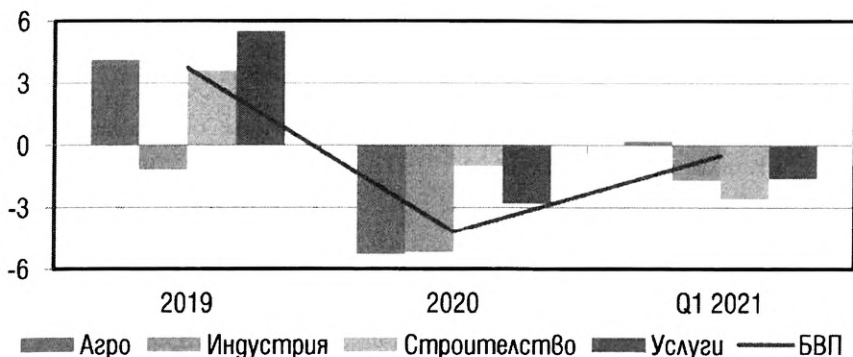
В рамките на международната размяна услугите се открояват с интензивността на своята отрицателната динамика през миналата (не се вижда на фиг. 1), като износът им се сви с -28.6% (реално, на годишна база), а вносът отбеляза редукия с -21.1%. За този силно неблагоприятен резултат решаващо влияние оказаха мерките, целящи ограничаване на международната мобилност на хора, както и глобалното забавяне на икономическата активност, съпътствана от по-ниски доходи, засилване склонността към спестяване, страх и др. В крайна сметка тези промени в поведението на икономическите актьори като реакция на рестрикциите най-осезаемо бяха понесени от международния туризъм и транспорт, особено самолетния.

В резултат от мерките за ограничаване разпространението на вируса, от бавно напредващата имунизация, както и от специфичността на българското население, климат, начин на живот и др., разпространението на заразата бе ограничено, макар и тя все още да не е овладяна окончателно. В резултат реалният спад на brutния вътрешен продукт през първото тримесечие на 2021 г. бе около нулата (-0.5%). За този обнадеждаващ резултат положителен принос реализираха както крайното потребление (+3.7%), така и инвестициите (+2.1%). Проблем за постигане на по-солиден растеж бе обаче отново отрицателният нетен износ с относителен дял от 9.0% от БВП. Така срещу 4.0% ръст на вноса бе отчетен спад от 3.0% на износа през тримесечието.

АНАЛИЗ НА БВП ОТ СТРАНА НА ПРОИЗВОДСТВО

Допълнителна светлина върху реакцията на brutния вътрешен продукт на ковид пандемията хвърля динамиката на компонентите на БВП от страна на производството. Така индустрията сви продукцията си с 5.2% (реално) през 2020 г., докато строителството редуцира своя аутпут с 1.0% на годишна база. Анализирайки динамиката на компонентите на БВП от страна на производството, най-странно е развитието на аграрния сектор

през пандемичната 2020 година. Въпреки че дейностите в селското стопанство са в голяма степен на открито и по-правило се осъществяват в рядко населени райони, т.е. едва ли са били възпрепятствани от ограничителните мерки, този сектор също сви продукцията си с 5.3%, съдействайки за спада на БВП през годината.

Източник: НСИ

Фиг. 2. Динамика на БВП по компоненти от страна на търсенето (% , реално)

Не бяха изключение от общата тенденция и услугите, които са най-големият сектор и отчетоха -4.1% спад. Той бе резултат от разнопосочна динамика на отделните групи услуги. Сред тях най-сериозен растеж от 5.9% отчете „Държавно управление, образование, хуманно здравеопазване ...“, следвани от финансовите и застрахователните дейности (+2.5%) и създаването и разпространението на информация и далекосъобщенията (+0.6%). Обратно, културата, спортът и развлеченията, регистрираха значителен спад с -15.6%, следвани от „Търговия, ... хотелиерство, ресторантьорство ...“ с -11.6%, научните изследвания и административните дейности с -6.6% и операциите с недвижими имоти с -3.5%.

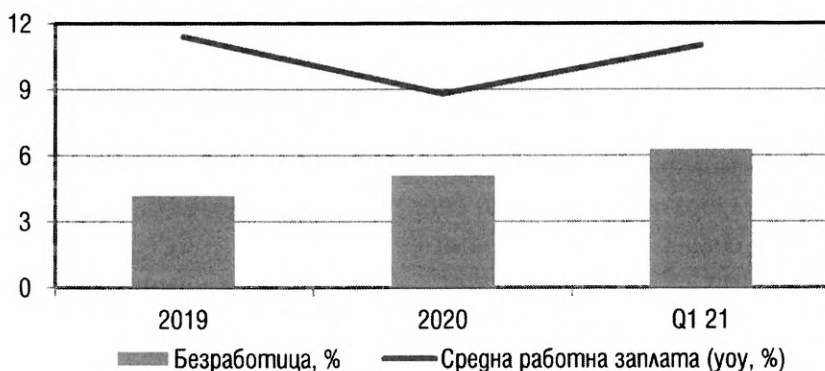
Първото тримесечие на 2021 г. се характеризира с видимо подобрене на компонентите на фиг. 2, но те още не свидетелстват за осезаемо възстановяване на икономиката. Аграрният сектор регистрира на годишна база известно подобрене от 0.2% реално, докато останалите сектори са все още „на минус“, и индустрията, и строителството, и услугите.

ТЕНДЕНЦИИ НА ТРУДОВИЯ ПАЗАР

Вследствие от пандемията и забавянето на икономическата активност през кризисната 2020 година, коефициентът на безработица логично регистрира нарастване. Той достигна 5.1% средно за годината, което беше само с 0.8 пр.п. по-високо от нивото на безработицата за 2019 година, когато икономиката нарасна с 3.7%. Съответно, средногодишният коефициент на заетост намалѐ с 1.5 пр.п. на годишна база до 52.7%.

Въпреки леко влошените коефициенти (за заетост и безработица) спрямо нивата им от предходната година (2019), те останаха на малко по-добри нива от тези, отчетени за 2018 година, която бе година на умерена икономическа активност (ръст на БВП с 3.1% реално).

На техния фон, през кризисната 2020 година средната месечна работна заплата продължи тенденцията си за нарастване. Тя се покачи с 8.8%, от 1271 лв. до 1383 лв. средно-месечно (вкл. премиите в края на годината). Докато прирастът на средната месечна заплата в публичния сектор с 11.2% бе резултат от политиката на правителството за предизборно увеличение на възнагражденията на държавните служители, полицаите, учителите, лекарите и др., нарастването в частния сектор с 8.0% отразява успешното развитие на някои сектори по време на пандемията, както и стремежът на работодателите да задържат най-ценните си кадри.

Източник: НСИ

Фиг. 3. Динамика на безработицата и средната работна заплата

Все пак странно е увеличаването на заплатите на държавните чиновници с двуцифрен темп, когато други групи от населението и бизнеса буквално изнемогнаха – например, всички в ресторантьорството, хотелиерството, туризма, развлеченията, спорта, самолетния транспорт и др. На практика държавните чиновници излязоха печеливши от кризисната 2020 година. Тези изводи не се компрометират и от инфлацията, която бе относително ниска (1.7%, средногодишно за 2020 г.).

През първото тримесечие на 2021 г. статистиката на Националния статистически институт отчете безработица от 6.3%, или +1.3 пр.п. на годишна база. Съответно, коефициентът на заетост спадна с 1.3 пр.п. до 51.4% въпреки относително добрия резултат на БВП, близък до нулата. По принцип статистическият анализ на безработицата и заетостта често показва, че техните коефициенти реагират с известно закъснение (лаг във времето) на промените в брутният вътрешен продукт. В случая смятаме, че става въпрос именно за такъв ефект.

Независимо от лекото влошаване на коефициентите за безработица и заетост, средната месечна работна заплата уверено продължи своя ход нагоре. Така тя отново нарасна на годишна база – с цели 11% през тримесечието до 1462 лв., като заплатите в публичния сектор скочиха (отново предизборно) със 17.2%, срещу +8.8% в частния, до, съответно, 1569 лв. и 1426 лв. средно-месечно.

Очевидно, че отношението на безработицата и заетостта, от една страна, и средната работна заплата, от друга, е изкривено от действията на правителството, които пък са на напълно неадекватни и по отношение на ковид пандемията и съпътстващата я икономическа криза. В този смисъл тези показатели се оказват в не съвсем надеждни като индикатори за икономическата активност.

КАКВО ДА ОЧАКВАМЕ ДО КРАЯ НА 2021 Г.

Доколкото динамиката на вноса е по правило относително стабилна, очевидно е, че главният ключ към растежа за цялата 2021 година е при експорта. Там именно са и проблемите, защото солидна част от него е износ на туристически услуги, а не се очертава особено добър сезон за летния туризъм, например сравним с този през 2019 година. Това лято късно

започнаха да пристигат чартърни полети с руски и германски туристи. Белоруски полети вероятно няма да има, а тези от Великобритания ще бъдат ограничени поради силното увеличаване на заболялите на Острова. Големи туроператори също съветваха да се изчака с резервациите до края на юни, поради относително бавната имунизация у нас.

Началото на зимния туристически сезон е възможно да попадне в поредния „локдаун“, който се очаква през есента/зимата според мнението на редица експерти, което допълнително би компрометирало износа на туристически услуги.

Отделно от това, на фона на очакваното умерено растящо потребление инвестициите едва ли ще нараснат значително през годината, поради нестабилната политическа ситуация в страната и очакванията за „локдаун“ през есента/зимата. Политическата нестабилност се появи в резултат на невъзможността за съставяне на правителство след изборите на 4 април. Разнородният парламент след предсрочните избори на 11 юли, подобен на този от регулярните, се характеризира със засилена конфронтация и не представлява надеждна база за политическа стабилност и предвидимост.

Така от днешна перспектива прогноза за умерена икономическа активност, водеща до растеж на БВП от около 3.0 – 3.5% за 2021 г. изглежда обоснована фона на прогнози от 2.7% на Министерство на финансите, 3.9% на Българската народна банка, 4.3% на Европейската комисия (6), 4.4% на Международния валутен фонд (5), 4.6% на рейтинговата агенция „Фич“ (9), 4.4% на Уникредит (10).

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Свиването на икономическата активност в страната през 2020 г. бе съвкупен резултат от лек спад на вътрешно търсене, в рамките на което сериозният срив на капиталобразуването бе в значителна степен компенсиран от ръста на потреблението, и значителен отрицателен принос на нетния експорт, върху който осезаемо се отразиха разпространението на вируса и рестриктивните мерки за овладяването му. Макар и далеч по-положителна, подобна по структура бе ситуацията и през първото тримесечие на 2021 г. Ключ за ускоряване на икономическата активност е постигането на политическа стабилност в страната и провеждането на политика

за ограничаване на корупцията и гарантиране на имуществените права. На тази база инвестициите в икономиката ще се увеличат, в т.ч. и в туризма, което ще създаде предпоставки за ръст и на износа. От друга страна, овладяването на ковид пандемията и предприемането на мерки за привличане на чуждестранни туристи също ще подобри ситуацията в този най-пострадал от пандемията сектор.

ЛИТЕРАТУРА

1. Българска народна банка, *Макроикономическа прогноза, март 2021*, София, 2021; https://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_publication/pub_mac_forecast_2021_01_bg.pdf
2. Министерство на финансите на република България, *Макроикономическа прогноза*, пролет 2021, София, 2021; <https://www.minfin.bg/bg/866>
3. Калчев, Е. *Какво може да научи Еврозоната от „изгубеното десетилетие“ в Япония?*, International Journal of Sciences and Arts, Vol. 1, Скопје, 2020, с. 344-358; <https://ijsa.mk/international-journal-of-sciences-and-arts/>
4. Министерство на финансите на република България, *Индикатор за измерване на икономическата активност в България*; <https://www.minfin.bg/bg/872>
International Monetary Fund, *World Economic Outlook Apr 2021*, Washington, D.C., April 2021; <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/03/23/world-economic-outlook-april-2021>
European Commission, *European Economic Forecast, Spring 2021*, Luxembourg, 2021; https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/ip149_en.pdf
5. Национален статистически институт; www.nsi.bg
6. Kalchev, E. *Bulgaria Economic Insights: Pending a new government*, Raiffeisen Research, Vienna, April 8 2021; <https://www.raiffeisenresearch.com/servlet/LibraryServlet?handler=DocViewer&action=viewEncodedWithReadership&encrypt=YjQwY2I2ODItYmExOS00Y2JmLTlkZDYtZWY4MDdlMzVINjM5&mime=HTML&iid=email.kalchev@raiffeisen.bg>
7. FitchRatings, *Fitch Affirms Bulgaria at ‚BBB‘; Outlook Positive*, Frankfurt am Main, 23 July 2021; <https://www.fitchratings.com/research/sovereigns/fitch-affirms-bulgaria-at-bbb-outlook-positive-23-07-2021>
8. UniCredit, *CEE Macro & Strategy Research CEE Quarterly; June 2021*; https://www.unicreditbulbank.bg/media/filer_public/53/80/5380f863-f786-476d-ad2c-f6bf4ec76993/bulgaria_3q21_bg.pdf